

LIETUVOS ŽYDŲ BENDRUOMENĖS POZICIJOS KAITA DEMOKRATIJOJE IR PILIETINĖS VISUOMENĖS RAIŠKOJE

Kristina Jakutytė

Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas

Įvadas

Pagal Laikinąją Lietuvos konstituciją 1920 metais Lietuva buvo paskelbta demokratine valstybe. Tuo metu tai atrodė lyg patikimas ginklas, saugantis Lietuvą nuo „išorinių veiksmų“. Tuometinė demokratija (kaip reiškiny ir sąvoka) anaipol neprilygo graikiškajai. *Demos* – liaudis, *kratia* – valdžia ar autoritetas, taigi – *liaudies valdžia*. Daugumos valdžios idėja bei praktika – demokratija – galėjo egzistuoti tik valstybėje (Dahl, 1994, 9).

Demokratijos samprata Lietuvoje daug aiškiau buvo apibrėžta Atpimimo metais. A. Juozaitis (1996, 64) tuo laikotarpiu demokratijos sąvoką apibūdina pačia bendriausia prasme – tai savaveiksmės taikos būseną, platoniškoji idėja, įvairiausiais būdais ir pavidalais palaikanti tautos bei visuomenės kūrybišką vystymąsi, kūrybą ir taiką. Minėtas autorius teigia (1996, 64), kad politinė Atpimimo charakteristika nusipelnė demokratijos vardo. Jeigu kada reikės tą metą pavadinti vienu vardu, tai demokratijos vardas bus vienas iš rimčiausių pretendentų. Tuo metu atskleidė keli esminiai visuomenės sujudimo ir jos išsilaikymo principai bei nuostatos: taikus stichiškas vystymasis, taikus institucinis įsitvirtinimas ir taiki konstitucinė kova.

Visuomenėje žodis *demokratija* suprantamas įvairiai: asocijuojasi su šalies nepriklausomybe, valstybės valdymo forma, lygiomis piliečių teisėmis ir laisvėmis, tolerancija, galimybe savarankiškai nuspręsti bei pasirinkti niekieno nediktuojamą gyvenimo būdą. Kohákas (1997, 4) *demokratiją* įvardina kaip *brandumą*, *geranoriškumą* bei *idealizmą*. Šios savybės valstybiniu lygiu išugdomos tik per piliečius ir visuomenę. Įgyvendinant minėtas nuostatas išnyksta globalinis ir socialinis žmonių susiskaldymas. Liaudies svarbą pažymi Held (2002, 15), teigdamas, kad demokratija reiškia tokią valdymo formą, kai, kitaip negu monarchijose ar aristokratiijoje, valdo liaudis. Demokratija laiduoja politinę bendruomenę, kurioje kokia nors forma egzistuoja žmonių *politinė lygybė*.

Visuomenė plačiąja reikšme yra žmonių gyvenimas kartu, kai tam tikromis santykių ir elgimosi taisyklėmis tas gyvenimas yra sutvarkytas kaip apibrėžtas vienumas (šeima, papročiai, teisė), siaurąja reikšme – valdymo ir pavaldumo santykių sureguliuojama forma (kastinė, luominė, klasinė) (Halder, 2002, 233).

Pilietinė visuomenė – tai savarankiška, iš laisvų asmenų sudaryta, organizuota, bendrą demokratijos vertybių ir principų jungiama visuomenė (Lietuvos nevyriausybinų organizacijų plėtros koncepcija, 2007-12-06). Linz, Stepan (1996, 7, 8) teigimu, *pilietinė visuomenė* – ta valdymo formos arena, kurioje kuriasi organizacinės grupės, judėjimai ir individai, nepriklausantys nuo valstybės, bando akcentuoti vertybes bei reikšti vienybę, kurti asociacijas ir pasiekti užsibrėžtą tikslą.

Pilietinė visuomenė veikia savanoriškai ir kaimyniškai bendradarbiaudama, yra laisva, ją sudaro laisva valia susibūrę individai ir grupės, siekiantys bendrą tikslą ir sutartinių veiksmų (Barberis, 1997, 28). Pasak Girniaus (1999, 587, 588), pilietinė visuomenė – tai nevyriausybinų organizacijų tinklas, galintis pakankamai tvirtai atsverti valdžios galią, bet neužkertantis jai kelio vykdyti savo esminių funkcijų – užtikrinti saugą ir tvarką bei derinti pagrindinius piliečių ir organizacijų interesus.

Nevyriausybinių organizacijų (NVO) turi vietą visuomenėje, o visuomenė šias organizacijas priima ir skatina kaip savaimę suprantamą reiškinį (Vadapalas, 2001, 7). Lietuvoje gyvenančios tautinės mažumos turi savo organizacijas. Mažumoms labiausiai trūksta valstybės garantijų, nurodančių, kad mažumų atstovai yra visaverčiai ir visateisiai tos šalies piliečiai. Kol šis lygis nepasiektas, kad gerai jaustųsi kitos šalies kontekste, mažumos turi steigti bendruomenes, kurios padėtų jų atstovams lengviau integruotis į visuomenę ir neprarasti savitumo, išsaugoti kalbą, kultūrą. Bendruomenės palaiko ginant privačius ir bendrus interesus.

Tyrimo tikslas – parodyti ryšį tarp seniau egzistavusios ir dabartinės žydų pilietinės / socialinės padėties Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai – remiantis demokratijos, pilietinės visuomenės ir nevyriausybinų organizacijų raiška šiandieninėje Lietuvoje, pagrįsti tolerancijos, savitumo išsaugojimo, interesų atstovavimo ir lygiateisiškumo svarbą mažumų gyvenime.

Tyrimo metodai. Straipsnyje pateikiama dokumentų, mokslinės literatūros, straipsnių apie demokratiją, pilietinę visuomenę, mažumas ir nevyriausybines organizacijas teorinė analizė ir interpretacijos papildomos interviu metodu apklaustų Lietuvos žydų bendruomenės (toliau – LŽB) atstovų pasisakymais. Straipsnio problemos mokslinė analizė ir sprendimai

atskleidžia temos aktualumą lemiančius veiksniai: praktinį aktualumą, nepakankamą ištirtumą, visuomenės poreikius.

Tyrimo rezultatai

Demokratijos įtaka mažumos visateisiškumo sklaidai

Demokratijos ir pilietinės visuomenės veiksniai yra priklausomi vienas nuo kito, vienas kitam naudingi ir reikalingi: demokratijai svarbi vieninga, viena kryptimi žvelgianti ir bendrų tikslų (savo bei valstybės gerovės labui) įgyvendinimo siekianti visuomenė; piliečiams, kad burtųsi į organizacijas ir siektų gerovės, reikia demokratijos (kaip valstybės valdymo formos ar valdžios) palaikymo, dėmesio, pagarbos ir patvirtinimo, kad piliečių iniciatyva yra reikalinga.

Demokratijos tvirtumo lygis valstybės ar socialiniu požiūriu priklauso nuo jos dialogo su visuomene. Sėkminga demokratija bus tuo atveju, kai piliečiai sudarys stiprią pilietinę visuomenę, remdamiesi tiek nevyriausybių organizacijų naudinga veikla bei augimu, tiek sklandaus dialogo palaikymu, tiek piliečių lygiateisiškumu ar visiems naudingu sprendimų priėmimu. Tik atvira pokyčiams, nebijanti permainių ir reformų dėl piliečių gerovės, vertinanti liaudies nuomonę demokratija, suprantama kaip valstybės valdymo forma, pateisins demokratiją kaip pilietinį / socialinį procesą (Interviu kalba netaisyta. – Red. pastaba):

Užtenka prisiminti netgi ne visą laiką kiek Lietuvoje egzistuoja demokratija, gal ir trumpiau, bet galėjo būti pasiekti stebėtini rezultatai, nes yra pavyzdžių, o tai, kad šitos demokratijos vystymasis priverstiniu būdu buvo keletą kartų nutrauktas ir dėl to kelis kartus reikėjo atgauti jėgas, iš esmės buvo grįžimas atgal, bandymas suvokti praeities patirtį ir inkorporuoti į naujuosius laikus. Dėl to Lietuva įžengė į demokratinių valstybių ratą su labai skaudžia ir unikalia patirtimi (dr. Larisa Lempertienė, LŽB narė).

Demokratijos vystymuisi didelę įtaką daro pilietinės visuomenės egzistavimas:

Manau, kad tai veikia abi puses, galima minėti tokius veiksniai, kaip piliečių aktyvumas ir neabejingumas savo valstybėje, kuo daugiau teisių turi piliečiai, tuo jie lengviau susitapatina su ta valstybe, čia yra procesai, kurie veikia pastoviai abi puses ir vienodu stiprumu. Žinoma, demokratija veikia pilietinės visuomenės vystymąsi <...>. Tiek, kiek jau pasiekta pilietinėje visuomenėje, vystomos tuo pačiu ir naujos demokratinės struktūros (dr. Larisa Lempertienė, LŽB narė).

Tarybiniu laikotarpiu Lietuvoje katalikų bažnyčia buvo vienintelė realiai institucionalizuota opo-

zicija, kurios rėmuose piliečiai galėjo reikšti savo nepasitenkinimą. Bažnyčia buvo pakankamai didelė, dėl finansų galėjo leisti kažkokią pagrindinę spaudą ir ji buvo vienintelė organizuota jėga. Tai yra abipusis santykis, glaudžiai susijęs, kaip du broliai dvyiniai (prof. dr. Šarūnas Liekis, Vilniaus JIDIŠ institutas).

Mažumų gerovė priklauso nuo demokratijos išsivystymo lygio:

Jeigu yra demokratija, tai ir mūsų organizacija jaučiasi laisviau ir labiau pajėgi kažką nuveikti ar turėti įtakos, o jeigu būtų buvęs totalitarizmas, tai nebūtų buvę jokios organizacijos (Anna Avidan, Lietuvos žydų bendruomenės narė; tarptautinės sionistinės moterų organizacijos WIZO atstovė Lietuvoje).

Komunizmo laikais žydai neturėjo teisės turėti bendruomenę, žydai praktiškai buvo prieš įstatymą, pats jų egzistavimas buvo prieš įstatymą. Dabar, kuo šalis laisvesnė, tuo geriau, tuo visi turi daugiau teisių (Junona Berznitski, Lietuvos žydų bendruomenės narė, programų koordinatorė).

Demokratija reiškia teises, o teisės reiškia visokeriopai užtikrintą gerovę (dr. Larisa Lempertienė, LŽB narė).

Kiek yra brandi demokratija, tiek tai atsiliepia mažumų interesams. Jeigu demokratija, kaip pas mus – sistema ignoruoja ne tik mažumas, sistema pas mus ignoruoja ir daugumą – todėl čia yra abipusiai susiję dalykai (prof. dr. Šarūnas Liekis, Vilniaus JIDIŠ institutas).

Priklauso. Kaip sakoma, nėra blogesnės sistemos už demokratiją, bet geresnės niekas dar nesugalvojo. Kuo šalis turtingesnė, tuo kiekvienas asmuo ir organizacija gali daugiau (Ieva Šadzevičienė, Tolerancijos centro vadovė).

Jeigu nebūtų demokratijos, tai kiekvienas tautinių mažumų bendrijos narys pasakytų: kam mums ta bendruomenė, jeigu mums diktuoja kažkas (Boriss Šteinas, Šiaulių apskrities žydų bendruomenės pirmininkas).

Nevyriausybių organizacijų santykiai su Lietuvos vyriausybe, valstybinėmis institucijomis taip pat parodo demokratijos išsivystymo lygį:

Vyriausybė yra atvira įvairiems prašymams, nuomonėms. Aišku, visada gali būti geriau, bet taip, kaip yra šiandien, yra didžiulis pasiekimas palyginti su tuo, kas buvo praeityje (Anna Avidan).

Grynai elgesio, veiklos atžvilgiu niekas mūsų per daug neriboja, mes veikiame Lietuvos įstatymų ribose, neišeiname į gatvę ir kažkokių antilietuviškų lozungų nedarome, o šiaip yra politiniai procesai, kuriuose mes dalyvaujame ir kurie yra ne mūsų naudai, pavyzdžiui, turto grąžinimas. Čia toks procesas, kuomet mums būtų daug paprasčiau, jei būtų grąžintas mūsų turtas ir mums nereikėtų su ištiesta ranka laukti, kol kokio nors užsienio organizacija mus pa-

rems. Kitas dalykas, Vyriausybė privalo palaikyti savo piliečius, ir visais galimais būdais remti visas geras iniciatyvas (Junona Berznitski).

Lietuva tiek daug kuo turi pasigirti žydu srityje, bet valstybė pati to nedaro. Dažnai iš vyriausybės yra oficiali parama, kad tik gražiai atrodytų ir oficialiai būtų labai gražu, bet už to slypi tuštuma (Simonas Gurevičius, LŽB vykdančysis direktorius).

Bet koks nevyriausybių organizacijų ir valstybės santykis turėtų būti pagal bendrą jų pasiektą konsensusą. Pačios organizacijos neturėtų sėdėti ir laukti, kol jas parems, jos turi rodyti iniciatyvą kaip ir bet kuri organizacija, kuri nori savo išlaikymo būdus užtikrinti. O gal iš viso tos įtakos neturėtų būti, turėtų būti tiesiog partnerystės kontaktas (dr. Larisa Lempertienė, LŽB narė).

Jeigu vyriausybė gali nevyriausybinei organizacijai kažkuo padėti, tai turėtų bendradarbiauti, jeigu niekuo negali padėti, tai nebūtina sąlyga bendrauti, kad tik neribotų, bet iš kitos pusės, jos neturi kažkaip aptarnauti vyriausybės (prof. dr. Šarūnas Liekis).

Remiantis Koháku (2007), demokratijos (kaip valstybės valdymo formos bei socialinio / pilietinio proceso) ir pilietinės visuomenės abipusė įtaka būtina visapusiškam nepriklausomos demokratinės valstybės tobulėjimui.

Pilietinės visuomenės sklaida remiantis nevyriausybėmis organizacijomis

Pasak Sullivano (1997, 1), piliečių ir tautų bendri tikslai, pasitikėjimas ir valia išskiriami kaip pagrindinės priemonės siekiant bendros veiklos, harmoningo gyvenimo, tikslų įgyvendinimo, šalių tarpusavio bendradarbiavimo bei tvirtos demokratijos.

Šimašius (2000) taikliai apibūdina nevyriausybinių organizacijų esmę tolerancijos ir žmogaus teisių užtikrinimo aspektais. Teisė laisvai jungtis arba nesijungti į asociacijas yra laikoma viena iš svarbiausių žmogaus teisių, todėl ji įtvirtinta kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje. Lietuvos žydu bendruomenės modelį galima taikyti formuojant stiprią tolerancija pasižyminčią visuomenę:

Nuonepriklausomybės atkūrimo žydu bendruomenė egzistuoja kaip aktyvi nevyriausybinių organizacija, kuri nuo pat įstatymo apie tautines mažumas patvirtinimo turi visas absoliučiai lygias teises. Be to, kalbant apie žydu bendruomenę, yra jaučiamas pastovus ir vyriausybės, ir vyriausybinių organizacijų dėmesys, nes per šią bendruomenę, kaip per tam tikrą veidrodį arba kaip per išbandymo medžiagą tikrinamas tolerancijos paveikslas Lietuvoje (dr. Larisa Lempertienė).

Lietuvos žydu bendruomenė tapo būtent interesų gynėja ir tokia institucija, kuri atspindi ir gina

pliuralizmo, tolerancijos pozicijas Lietuvoje. Toje padėtyje jie atsidūrė net negalvodami apie tai, jie vykdė savo veiklą, ir tiek. Daugybė problemų, su kuriomis jie dirba ir dėl kurių jie veda dialogą su kažkokiomis valstybinėmis institucijomis, Užsienio reikalų ministerija, Vyriausybė, praktiškai visi klausimai vienaip ar kitaip susiję su tokios tolerancijos problemomis, susiję su kažkokiu interesų atstovavimu, ko mūsų visuomenėje nuolat trūksta. Šios bendruomenės saviorganizacija ir saviidentifikacija atstovaujant savo interesus yra tikrai pagirtina ir pavyzdys visiems, nes pagal statistiką pas mus interesai labai silpnai atstovaujami ir žmonės retai kada atstovauja interesams. Pas mus visuomenėje visi pasyvūs, niekas nenori nieko daryti, visi laukia, kol už juos kažkas kažką padarys (prof. dr. Šarūnas Liekis).

Visa mūsų veikla įgyvendinama savanoriškos principu. Mūsų bendruomenės modelis yra toks, kaip valstybės modelis su savo piliečiais. Ne mums bendruomenė priklauso, o mes bendruomenei. Žydai išsiskiria tuo, kad visada stengiasi bent vienu žingsniu užbėgti į priekį nei bendras lygis. Niekas kitas mumis nepasirūpins, jeigu mes patys savimi nepasirūpinsime (Simonas Gurevičius).

Tarpukario Lietuvoje buvo 150 tūkstančių žydu; nevyriausybinių organizacijų sektoriuje dalyvavo 65 tūkstančiai žydu. Aišku, kai kurie žmonės dalyvavo net 5 organizacijose, bet bendras skaičius vis tiek yra įspūdingas (lyginant su lenkais, rusais ar baltarusiais, iš kurių tik 2–3 tūkstančiai dalyvavo iš maždaug 80 tūkstančių). Žydu aktyvumas, organizuotumas, saviorganizacija, dalyvavimas institucijose keliasdešimt kartų viršesnis – tai yra labai aukštas rodiklis lyginant kitų mažumų kontekste. Žvelgiant į šiandieninę jų saviorganizaciją, ši tradicija tikriausiai išliko (prof. dr. Šarūnas Liekis).

Tolerancijos stoka gali stabdyti pilietinės visuomenės formavimąsi:

Nes kiekvienoje visuomenėje ir šalyje, kokia ji bebūtų demokratiška, mes rasime tam tikrų židinių, kur yra tolerancijos stoka ir tam tikrų mažųjų bendruomenių, žmonių grupių, kurių atžvilgiu tai dar nepasiekta. Lietuva buvo kitoje situacijoje, jos kova už nepriklausomybę pasireiškė kitais metodais (ne karu), bet ne visada buvo sėkminga. Tai irgi paliko skaudų pėdsaką ištisų kartų atmintyje, jų gyvybėje. Žinoma, kai žmonių situacija yra sudėtinga, kai atimtos pagrindinės teisės, tai natūraliai žmonėse atsiranda tokių paieškų, kas gi yra kaltas, ir eiliniam žmogui sunku suvesti galus, daryti filosofinius išvedžiojimus ir iš tikrųjų matyti tikrus kaltininkus tikrai režimuose ir struktūrose, todėl jie natūraliai linkę tai matyti žmonių grupėse, žmonių bendruomenėse ir atskiruose žmonėse ieškoti tos kaltės. Nors protarpiais tai pasireiškia labai nemaloniai, bet tai yra pilnai su-

prantama, taip kad Lietuvai viskas dar prieš akis ir aš tikiuosi, kad Lietuvos nepriklausomybė daugiau niekada nebus pažeidžiama (dr. Larisa Lempertienė).

Vis dėlto Lietuvoje yra susiklostęs labai neigiamas stereotipas apie tai, kas yra žydai, antisemitizmas Lietuvoje yra tikrai nežemame lygyje, ir projektai, kurie būtų skirti lietuvių – žydų santykiams, kurie bendrai padėtų visuomenei, mums būtų labai naudingi, tačiau šiuo metu negalime jų įgyvendinti. Mes dedame daug pastangų, kad šviestume ir nežydišką jaunimą. Dėl antisemitizmo, kas trečias Lietuvos žmogus nenori, kad jo kaimynas būtų žydas. Mūsų valstybėje jaučiamas nenoras bendradarbiauti, nėra suvokimo, kokį didelį turtą turi valstybė turėdama ne šiaip istoriją apie žydus, bet turėdama gyvą žydų bendruomenę, kuri yra savotiškai unikali (Simonas Gurevičius).

Lėtai pilietinės visuomenės sklaidai įtakos turi istorinės aplinkybės.

Kalbant apie Lietuvos žydų bendruomenę, kurioje yra vos 4000 žmonių, yra grynai dirbtina situacija, nes negalima lyginti, koks yra palaikymo lygis tokioje mažoje bendruomenėje, kuri yra valstybės dalis, ir visų piliečių, esančių valstybėje. Iš prigimties pilietinė visuomenė yra daugiakultūrinė, nes jeigu ji yra pilietinė visuomenė, ji inkorporuoja tuos elementus. Lietuvos žydų bendruomenės situacija yra iš neviltingos. Jeigu tai būtų prieškarinio situacija, kai buvo labai daug žydų ir ši bendruomenė buvo labai gausi, tai irgi buvo visokių frakcijų, politinių nesustatimų ir, iš kitos pusės, buvo ir palaikymo sistemų, ir labdaros, o dabar tiesiog žmonės privalo laikytis vienas kito, kad ši bendruomenė visai neišnyktų, ir čia yra situacija, kuri susiklostė nenatūraliai (dr. Larisa Lempertienė).

Kalbant apie Lietuvą nuo 1990 metų, valstybinės institucijos yra tokiu principu konstruojamos, kad jos praktiškai gali funkcionuoti visiškai apatijos ir neveiklumo sąlygomis. Nes jos nieko nesitiki iš gyventojų, gyventojai nieko nesitiki iš jų – nėra sąveikos su socialine aplinka. Jos pačios sau projektuoja, planuoja veiklą, pačios ją vykdo ir pačios ją kontroliuoja. Tad padėtis yra liūdna, nes pats politinės sąveikos modelis nėra pliuralistinis, jis neleidžia dialogo su socialine aplinka, su interesų grupėmis, valstybės institucijos gali pačios sau funkcionuoti ir jos dažniausiai neatliepia lūkesčių, kuriuos žmonės turi. Tai yra liūdna situacija. Be to, reikia pridėti tą visą Lietuvos tradiciją, kad pilietinė visuomenė niekada nebuvo stipri ir, pavyzdžiui, autoritarizmo sąlygomis, tarybų valdžios sąlygomis ji išvis negalėjo būti, ji neegzistavo. Be to, mes turime dar labai trumpą demokratijos laikotarpį (prof. dr. Šarūnas Liekis).

Lietuvoje viešųjų paslaugų administracinė forma yra faktiškai neįgyvendinta. Biudžetinės įstaigos „suvalgo“ šimtus milijonų, o poreikis, ar jis toks

egzistuoja, niekas nepatvirtina. Pirma, į tai reikia žiūrėti įstatymiškai, o antra – tai yra politika (Martinas Žaltauskas, Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro direktorius).

Pilietinės visuomenės formavimuisi bei vystymuisi įtakos turi ir visuomeninė veikla:

Tas laikas, kurį aš skiriu ar anksčiau labiau skyriau bendruomenei, man labai svarbus. Tai visą laiką yra mūsų gyvenime ir turi būti, aš už tai, kad kiekvieno žmogaus gyvenime būtų nors dalelytė to (Anna Avidan). Žydų tautos tradicijoje labdara yra pagrindinis dalykas, nes gyvenimo tikslas yra padėti kitiems. Ne visi remiasi šitomis tiesomis, tačiau mes stengiamės, kad žmonės suprastų, jog tai yra pagrindinis gyvenimo tikslas (Junona Berznitski).

Pagerinti pasaulį – tai turėtų būti kiekvieno žydo tikslas (Simonas Gurevičius).

Mes turime daug visuomeninės veiklos, mes daug parodome, turime ir darome (Rachelė Kostanian, Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams, organizacijos WIZO pirmininkė Lietuvoje).

Bendruomenės situacija yra tokia, kad be labdaros jos gal pusė, gal trečdalis narių neišgyventų, nes jie atsidūrė situacijoje kaip ir kiti Lietuvos pensininkai ir jų skaičius bendruomenėje yra labai didelis. Be paramos jie tiesiog neišgyventų, dėl to pastaruoju metu ypatingai suaktyvėjo labdaros organizacijų bendruomenės veikla. Jos visada būdavo, bet tiek, kiek aktyviai dabar veikia, jos dar niekada neveikė, ir tai yra dėl tokios liūdnos priežasties. Gyvybiškai svarbu dabar yra palaikyti bendruomenės narių gyvybę ir sveikatą, ir tai daroma iš tikrųjų labai aktyviai, ir kas gali, tas tame dalyvauja (dr. Larisa Lempertienė).

Pagrindė mes gyvename iš aukų. Mūsų gyvenime parama ir pagalba vienas kitam užima labai didelę dalį (Borisas Šteinas).

Pilietinės visuomenės formavimąsi lemia istoriniai veiksniai:

Kuo daugiau tautai yra tekę iškęsti išbandymų, tuo ji yra vieningesnė. Iš kitos pusės, kuo geriau gyvena, tuo mažesnis poreikis yra tam susivienijimui (Anna Avidan).

Nėra vienos priežasties, visada yra daug faktorių, ir pagrindiniai faktoriai yra patys žmonės, jų elgesys, taip pat aplinka – situacijų kontekstas, ir, aišku, kultūriniai, religiniai dalykai (Junona Berznitski).

Jaunimas, kuris išauga su kitomis vertybėmis (Rachelė Kostanian).

Iš tikrųjų, nors tas terminas nuvalkiotas, bet aš manau, kad tai tolerancija, nes tai galimybė gyventi vieniems šalia kitų su visais kultūros ypatumais ir nereikalaujant, kad viskas būtų unifikuota. Domėtis tais ypatumais galbūt ir nebūtina, bet laikyti kitą žmogų įdomiu ir vertingu, nors jis skiriasi, ir nereiki-

kalauti, kad jis būtų toks pat kaip tu, tai ir būtų tos pilietinės visuomenės vienas pagrindinių bruožų, o antra – lygios teisės, absoliučiai visų visuomenės narių lygios teisės (dr. Larisa Lempertienė).

Savaime mentalitetas niekam neturi įtakos. Realiai visuomeniniai institutai tave formuoja kaip žmogų. Visų pirma reikia žiūrėti į institucinę sąrangą. Dabar labai gaila, kad po 1990 metų iš to nieko nebuvo pasimokyta, ir realiai yra tęsiama senoji tvarka, visi skundžiasi pilietiškumo stoka (prof. dr. Šarūnas Liekis). Manau, kad visos tragedijos, išgyventos per amžius, suartina žmones, jie turi vienas kitam padėti, vienas kitą palaikyti. Visa ta istorija ir persiduoda, turi įtakos (Ieva Šadzevičienė).

Išvados

1. Lietuva istoriniu požiūriu yra silpna pilietinė visuomenė, demokratinis požiūris – traumota, todėl norint skleisti toleranciją, vystyti daugia-kultūriškumą ir daugiapilietiškumą turi būti atkreiptas dėmesys į jaunąją kartą.
2. Norint išsaugoti savitumą yra būtina burtis į bendruomenes. Lietuvos žydų bendruomenė laikosi savanorystės pagrindu, jos nariai jaučiasi pilietinės visuomenės dalimi. Bendruomenė, priešindamas antitolerantiškiems įvykiams, gina savus interesus ir jiems atstovauja, t. y., ji gina kiekvieno savo nario interesus, ruošdama juos psichologiškai, suteikdama moralinę ir dvasinę pagalbą. Bendri interesai ir siekiai yra galingi – tai apeliacija į visų piliečių iniciatyvą dėl savo gerovės.
3. Aktyvinant nevyriausybinių organizacijų veiklos sektorių, skatinant NVO bendradarbiavimą su vyriausybe yra stiprinama demokratija bei pilietinė visuomenė. Tai garantuoja žmogaus lygių teisių apsaugą. Piliečių telkimas į nevyriausybines organizacijas, aktyvus dalyvavimas jų veikloje, stiprių nevyriausybinių organizacijų tinklas yra esminė demokratijos išlikimo ir jos tolimesnės raidos sąlygos.
4. Nevyriausybines organizacijas ir demokratija (kaip valstybės valdymo forma ir pilietinis / socialinis procesas) žvelgia kryptingai, jų dialogas įgyvendinant bendrus tikslus tampa galinga jėga, padedančia pilietinei visuomenei tobulėti. Sąmoningas pilietinės visuomenės formavimas, vystymas, egzistuojanti motyvacija ir turimi tikslai yra būtinos sėkmingo demokratijos vystymosi sąlygos.
5. Pilietinė visuomenė yra įtakingas demokratijos elementas, ji gali egzistuoti valdžioje ir visuomenėje išnykus anarchijai ir abejingumui aplink esantiems žmonėms. Nihilizmo nuotaikos trukdo vystyti demokratijai, kenkia pilietinės visuomenės sklaidai.

Literatūra

1. Barberis B. R., 1997, *Džihadas prieš makdonaldų pasaulį*. Myers S., 1997, *Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse*. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
2. Dahl R., 1994, *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius.
3. Girnius K., 1999, *Pilietinė visuomenė Lietuvoje*. Naujasis Židinys. Aidai. Ramonaitė A., 2002, *Demokratijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje*. Skaitinių sąvadas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
4. Halder A., 2002, *Filosofijos žodynas*. Vilnius.
5. Held D., 2002, *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
6. Juozaitis A., 1996, Demokratijos idėja atgimimo metais. *Demokratija Lietuvoje: elitas ir masės. Metinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
7. Kohákas E., 1997, *Demokratijos aspektai žvelgiant į XXI amžių*. Myers S., 1997, *Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse*. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
8. *Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija* (2007-12-06). Prieiga internete: <http://www.lrv.lt/kairys_meniu/nvo_komisija/pletros%20konceptija.pdf>. [Žiūrėta 2008-11-08].
9. Linz J., Stepan A., 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore and London: The J. Hopkins University Press. Ramonaitė A., 2002, *Demokratijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje*. Skaitinių sąvadas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
10. Ramonaitė A., 2002, *Demokratijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje. Skaitinių sąvadas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, Valstybinio valdymo fakultetas, Politologijos katedra.
11. Sullivanas W. M., 1997, *Kertiniai demokratijos stulpai: pasitikėjimas, gera valia, idealizmas*. Myers S., 1997, *Demokratija – tai diskusija. Pilietiškumas senose ir naujose demokratinėse valstybėse*. Vadovas. Connecticut, U.S.A.: Tarptautinių santykių studijų ir humanitarinių mokslų Tooro Cumingso centras.
12. Šimašius R., 2000, Nevyriausybinių organizacijų aplinkos Lietuvoje apžvalga. *Pranešimas konferencijoje „Lietuvos ir Baltarusijos bendradarbiavimas: kelias į pilietinę visuomenę“*. Prieiga internete: <<http://www.lrinka.lt/Pranesim/Nvo.phtml>>. [Žiūrėta 2008-11-10].
13. Vadapalas V., Jočienė D., 2001, *Nevyriausybines organizacijos tarptautinėje ir ES teisėje*. Vilnius: Eugrimas.

THE CHANGES IN JEWISH COMMUNITY OF LITHUANIA IN DISPLAY OF DEMOCRACY AND CIVIL SOCIETY

Kristina Jakutytė

Summary

Level of tolerance in Lithuania can be defined by rating the Jewish Community of Lithuania. Full rights and actual life conditions of minorities depend on democracy as civil position and polity, and on civil society as conception that civil society comes from non-governmental organizations. Non-governmental organizations and polity should work together in seeking welfare of government and its nation. Separate support program, independent of departments and political parties, could be that one element which helps to unite government and non-governmental organizations. Lithuania is an independent country for 20 years already. Minorities who live in Lithuania also became free to become a part of society saving its culture, traditions, customs and to cherish its singularity. History of the Jewish nation determined that establishing non-governmental organization members of The Jewish Community of Lithuania became a symbol and foundation of tolerance and full rights, highlighting spread of democracy and civil society, its advantages and disadvantages. Members of minorities have full rights like all other citizens, therefore projects of members of minorities and *Lithuanians* would lower generation's belief in past superstitions, stereotypes, old generation's negative "transmission" about the surrounding world. Such projects also need attention of the government to be implemented.

Keywords: democracy, non-governmental organization, the Jewish Community of Lithuania, minority, tolerance.

LIETUVOS ŽYDŲ BENDRUOMENĖS POZICIJOS KAITA DEMOKRATIJOS IR PILIETINĖS VISUOMENĖS RAIŠKOJE

Kristina Jakutytė

Santrauka

Tolerancijos lygį Lietuvoje galima įvertinti per Lietuvos žydų bendruomenės prizmę. Visateisės ir visavertės mažumų gyvenimo sąlygos priklauso ir nuo demokratijos (kaip pilietinės / socialinės pozicijos bei valstybės valdymo formos) lygio, ir nuo sampratos, kad pilietinė visuomenė gimsta iš nevyriausybinių organizacijų iniciatyvos. Nevyriausybinių organizacijos ir valdžia turėtų dirbti kartu, kad pasiektų valstybės ir savo tautos gerovę. Veiksnyms, galintis padėti nevyriausybiniams organizacijoms užmegzti dialogą su valstybe, būtų atskira paramos programa, nepriklausoma nuo ministerijų ar politinių partijų.

Lietuvoje gyvenančios mažumos gali laisvai išsiliesti į visuomenę ir išsaugoti kultūrą, tradicijas, papročius, puoselėti savitumą. Žydų tautos istorija lėmė, kad įteisindami nevyriausybines organizacijas Lietuvos žydų bendruomenės nariai tapo tolerancijos ir lygių teisių simboliu bei pamatu, išryškinančiu pilietinės visuomenės ir demokratijos sklaidą, privalumus bei trūkumus. Kadangi mažumų atstovai turi lygias teises kaip ir visi kiti piliečiai, mažumų ir *lietuvių* bendrai organizuojami projektai bent šiek tiek sumažintų jaunosios kartos tikėjimą praeities prietarais, stereotipais, senosios kartos neigiama „transliacija“ aplinkinio pasaulio atžvilgiu. Tokiems projektams įgyvendinti taip pat reikalingas valstybės dėmesys.

Prasminiai žodžiai: demokratija, pilietinė visuomenė, nevyriausybinių organizacija, Lietuvos žydų bendruomenė, mažuma, tolerancija.

Įteikta 2010-03-02